

Noordzeereservaten

Drie verschillende gebieden in de Noordzee. Links op papier beschermd, midden zwaar bevestigd en rechts een productieplatform, maar van de verschillende natuur onder water zien we niets.

De afgelopen decennia begint het besef door te dringen dat het groeiende menselijke gebruik van de zee grote effecten heeft op het mariene milieu. Ongebreideld doorgaan met visserij en ander grootschalig gebruik leidt tot de teloorgang van unieke en waardevolle zeesystemen. In de EU-Kaderrichtlijn Mariene Strategie van vorig jaar juni staat als uitgangspunt: “Het mariene milieu is een kostbaar erfgoed dat moet worden beschermd, behouden en waar mogelijk hersteld, met als uiteindelijke doel handhaving van de biodiversiteit en schone, gezonde en productieve zeeën en oceanen met een rijke biodiversiteit en dynamiek.” Ook Nederland zal zich hieraan moeten houden. Daarom heeft het ministerie van LNV verschillende gebieden aangewezen als zeereservaten: Natura 2000-gebieden in de Noordzee. Waarschijnlijk zal vooral de visserij in die gebieden moeten veranderen.

— HAN LINDEBOOM,
WAGENINGEN
IMARES

In de analyse van te beschermen gebieden (zie kader) blijkt dat de visserij de grootste effecten heeft op de ecologisch waardevolle gebieden, gevolgd door scheepvaart. De effecten van olie-, gas- en zandwinning, windenergie en defensie zijn klein en meestal lokaal. De belangrijkste invloed is echter de boomkorvisserij op schol en tong die met zijn grote aantal zware wekkerkettingen de zeebodem als het ware omploegt. Als dat vaak genoeg gebeurt, ontstaat het zogenoemde ‘geploegde habitat’, met als kenmerken het ontbreken van bodemstructuren, een verlaagde biodiversiteit en het ontbreken van oudere vissen en zelfs van sommige vissoorten. Als niet met boomkorren met kettingen wordt gevestigd maar bijvoorbeeld met garnalenkorren, bordentrawl of pulskor, wordt de bodem niet zozeer geploegd maar geharkt. Het effect op de in de bodem levende organismen is minder, maar ook hier worden organismen of structuren die zich op de bodem bevinden voortdurend beschadigd en beïnvloed.

Wat beschermen we?

Het lijkt logisch om in de beschermde gebieden met name visserijmaatregelen te nemen. Echter wat nu eerst gaat gebeuren is het vaststellen van instandhoudingdoelen: bedenken welke natuurwaarden we nu precies willen beschermen. Maar hoe doe je dat in een gebied dat al meer dan een eeuw lang

door de visserij wordt beïnvloed? Vroeger lagen hier grote oesterbanken, maar die zijn volledig weg. Ook roggen en wulken zul je nog nauwelijks aantreffen en grote schelpdieren als noordkrompen zijn sterk op hun retour. Wat gaan we nu beschermen, de karakteristieken van een al bevestigd gebied of leggen we onze ambities hoger?

Het beleid moet duidelijke keuzen maken. Wat willen we met een gebied? In de foto's hierboven zien we drie gebieden. Eén op papier beschermd, één zwaar bevestigd en een platform. Maar van de natuur is weinig te zien. Een eindeloos voortdeinende blauwe vlakte met soms een oprijzende constructie. En juist rond het platform is de natuur enigszins beschermd omdat daar niet gevestigd mag worden. Maar die onderwaternatuur is onzichtbaar - uit het oog, uit het hart - en dit is een groot probleem als je beschermingsmaatregelen politiek of maatschappelijk wilt verankeren. Hier ligt een grote uitdaging voor onderzoek en milieuorganisaties. Een gezamenlijk opgezette website www.zeeinzicht.nl probeert die natuur dichterbij het grote publiek te brengen.

De toekomst

Visserij is vooralsnog de menselijke activiteit die de meeste directe effecten op het mariene systeem heeft, en als we in de beschermde gebieden niets aan de visserij veranderen zijn

Welke zeereservaten?

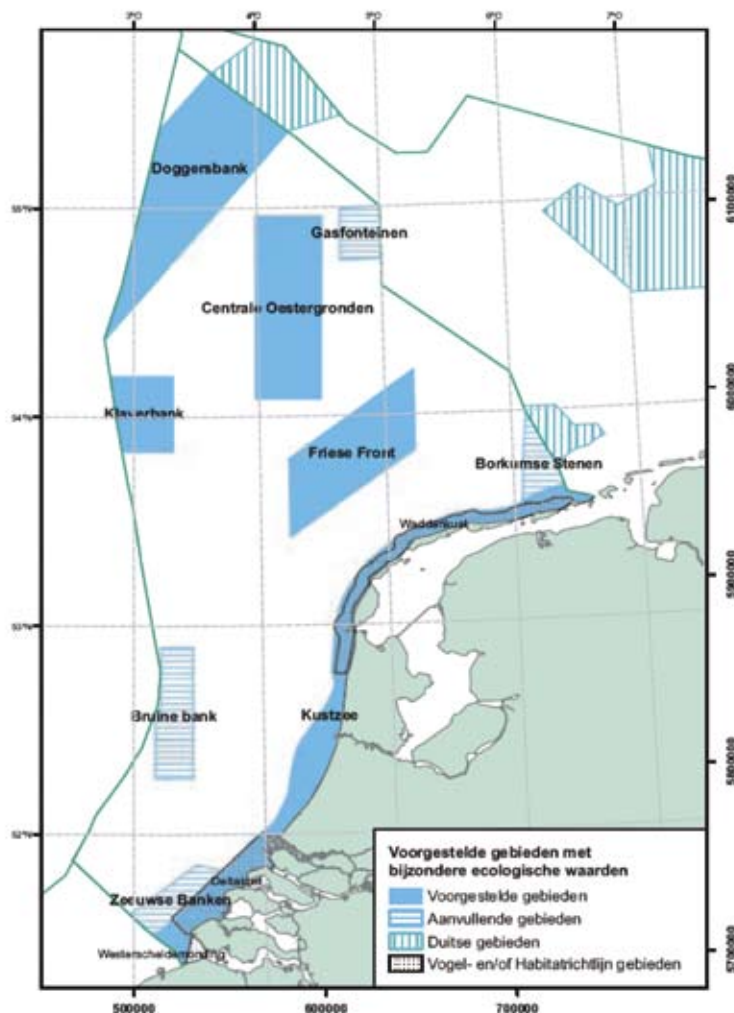
In een onderzoek van Wageningen IMARES en Rijkswaterstaat zijn de gebieden met bijzondere ecologische waarden in het Nederlandse deel van de Noordzee in kaart gebracht (zie kaartje). De criteria voor het aanwijzen van gebieden komen uit de Habitatrichtlijn en de Vogelrichtlijn.

- Naast een beperkt aantal soorten richt de Habitatrichtlijn zich met name op het beschermen van habitattypen als riffen en zandbanken, waarvan de top ondieper dan 20 meter ligt. In Nederland vallen de kustzone (zandbank), de Doggersbank (zandbank) en de Klaverbank (rif met stenen en grind) onder deze criteria.
- Bij de Vogelrichtlijn gaat het om het vóórkomen van vogelsoorten als duikers, stormvogels en sterns, maar ook als meer dan 20.000 exemplaren of meer dan 1% van een biogeografische populatie in een bepaald gebied aanwezig is kwalificeert zo'n gebied. Dit is het geval bij het Friese Front waar in het najaar grote aantallen zeekoeten en grote jagers voorkomen.

Op basis hiervan heeft de Nederlandse overheid besloten twee gebieden in de kustzone (Noord van Bergen tot de Duitse grens en Zuid van de Nieuwe Waterweg tot de Belgische grens), de Doggersbank en de Klaverbank bij de EU aan te melden als Habitatrichtlijngebieden. Beide kustzones en het Friese Front zijn aangemerkt als Vogelrichtlijngebieden. Gezamenlijk zullen zij de Nederlandse Natura 2000-gebieden op open zee vormen.

Daarnaast zijn er nog een paar gebieden die mogelijk onder de EU-richtlijnen vallen. De Zeeuwse banken zijn zandbanken lokaal ondieper dan 20 meter, bij de Bruine Bank zitten in de winter waarschijnlijk meer dan 20.000 zeekoeten en de Borkumse Stenen zijn mogelijk een kwalificerend rifgebied. De minister van LNV laat naar deze gebieden nog nader onderzoek doen, waarbij voor de Borkumse Stenen bijvoorbeeld met sonar moet worden aangetoond of hier nog stenen liggen. Zo ja, dan wordt het een te beschermen gebied, zo niet dan valt dit af.

Figuur 1 Gebieden met bijzondere ecologische waarden die in aanmerking zouden kunnen komen voor gebiedsbescherming (Uit Lindeboom et al., 2005)

deze zeereservaten het papier niet waard waarop ze zijn ingesteld. De huidige te beschermen gebieden worden ingesteld om habitatkenmerken en bodemdieren te beschermen. Niets mis mee, maar in de toekomst moeten er ook meer reservaten zijn om vissen te beschermen. Dit zijn dan andere, grotere gebieden. In 1990 heb ik er al op aangedrongen 25% van de zee voor a-selectieve, bodemberoerende visserij te sluiten. Ook Daniel Pauly van de Universiteit van British Columbia (Canada) heeft zich daar recent weer voor uitgesproken. Het creëren van een aansluitend netwerk van mariene beschermde gebieden is daarbij een uitdaging op EU- en mondiaal niveau. Uit andere delen van de wereld, bijvoorbeeld Australië, zijn er voorbeelden dat gebiedsbescherming werkt. Nu bij ons nog.

Er gaat veel veranderen op zee. Zo zullen er grote windparken komen waar niet gevist mag worden. Maar op dit moment laat de planning van die parken nog te wensen over. Zo wordt er geen rekening gehouden met goede visserijgebieden. Ruimtelijke ordening op zee vraagt een integrale visie en internationale afstemming, en daar ontbreekt het aan.

In het beleid voor mariene gebieden ligt steeds meer nadruk

op de ecosysteembenadering. De zee en het mariene ecosysteem zoals wij die zien, zijn het gevolg van een combinatie van een grote natuurlijke variatie en menselijke invloeden. Met natuurlijke variatie moeten we leven, aan de menselijke handelingen kunnen we middels goed beleid wat doen. De ecosysteembenadering, die ook in het visserijbeleid moet worden opgenomen, houdt in dat we de menselijke handelingen reguleren tot een niveau waarop we geen ongewenste ontwikkelingen creëren. Voor politiek, beleid en onderzoek ligt hier de uitdaging voor het opstellen van een duidelijke ontwikkelingsvisie, adequate monitoring, communicatie en het creëren van een juridisch fundament voor een duurzaam gebruik en bescherming van de zee. Zeereservaten zijn daar een belangrijk onderdeel van en staan nu gelukkig hoog op de Europese politieke agenda. ♦

Han Lindeboom (han.lindeboom@wur.nl) is Directielid wetenschap bij Wageningen IMARES, Institute for Marine Resources & Ecosystem Studies.

Meer lezen: Ecologische Atlas Noordzee ten behoeve van gebiedsbescherming. Wageningen IMARES. H. Lindeboom et al., 2008